

Hartl Péter

Ironikus ateista volt-e Hume?

David Hume vallásfilozófiájának ironikus olvasata szerint azok a megnyilatkozások, ahol Hume valamiféle intelligens teremtő vagy értelmes ok léte mellett látszik elköteleződni nem tekinthetők a szerző őszinte álláspontjának. E szerint Hume igazából nem hitt semmiféle intelligens alkotóban, pozícióját leginkább ateistaként, naturalistaként kell jellemeznünk. Hume-nak, szól az érvelés, jó indokai lehettek eltitkolni ateizmusát. A koramodern Britanniában ugyanis az őszinte ateistákat megbélyegezték, nem kaptak egyetemi állást, sőt még a felvilágosult vallásos körökben sem látták őket szívesen. Továbbá, érvelnek sokan, Hume-nak az első *Tanulmányban* kifejtett mérsékelt szkepticizmusa, okság-elmélete, valamint különösen a tervezési és a kozmologiai érveléssel szembeni mélyreható ellenvetései alapján nehezen elképzelhető, hogy Hume, érzékelve érveinek súlyát, végül mégis kitartott valamiféle isten vagy intelligens alkotó léte mellett. Kemp Smith (1947), Mossner (1977), Millican (2002), Berman (1983) és mások által fémjelzett Hume-értelmezések azáltal igyekeznek koherenciát teremteni, hogy Hume-nak a teizmust megengedő, sőt olykor pozitíve állító, elsősorban *Levél egy úriemberhez*, a *Vallás természettörténete* és a *Dialógusok a természetes vallásról* című műveiből vett passzusait ironikusnak vagy egyszerűen őszintétlennek nyilvánítják.

Előadásomban megvizsgálom és részletesen kritizálom az ironikus ateista Hume-értelmezések melletti érveket. Általánosságban Yoder (2008) elemzéseire támaszkodva amellet érvelek, hogy az irónia szerepe, és így az ironikus Hume-kép módszertani és filozófiatörténeti előfeltevései tisztázására szorulnak, mivel az ironikus ateista értelmezés hívei sokszor különösebb bizonyíték vagy érvelés nélkül egyszerűen deklarálják egy-egy szöveghelyről, hogy az nem Hume álláspontját tükrözi. Ezzel a leegyszerűsítő megközelítéssel szemben azt az – általános hermeneutikai érvennyel bíró – álláspontot védem, hogy általában szó szerint értelmezhetjük a szerző szavait, hacsak nincs jó okunk feltételezni, hogy ironizált vagy őszintétlen volt. Továbbá, mutatok néhány ökölszabályt annak eldöntésére, hogy mely esetekben vagyunk jogosultak késpénznek venni a szerző által leírtakat és mikor indokolt gyanakodni arra, hogy szerző nem gondolja komolyan, amit ír.

Privát levelek és filológiai megfontolások alapján úgy érvelek, hogy az általában felhozott indokok miszerint Hume félt a társadalmi megbélyegzéstől és ezért rejtette volna véka alá ateizmusát, nem meggyőzőek. Ezen felül elemzem a Diderot által ránk hagyott ún. D'Holbach-epizódot és annak történeti kontextusát. Bermannel vitatkozva amellet érvelek, hogy amit az epizódról tudhatunk, annak alapján jó okunk van elvetni a feltevést, hogy Hume rejtőzködő ateista volt.

Összefoglalva, tézisé a következő: habár Hume valóban ironizált a vallás kapcsán (a csodákról és a lélek halhatatlanságáról), és ekkor a jámbor hívő szerepében tetszelgett, azonban ezekben az esetekben az irónia egyértelmű és könnyen leleplezhető, míg, tézisé szerint, a teista passzusok többségében az ironikus átértelmezés kényszeredett és implauzibilis.

Természetesen mindez nem jelenti azt, hogy Hume a keresztény monoteizmus híve lett volna. Istennel kapcsolatos álláspontját Gaskin (1988) nyomán egyfajta *gyenge deizmusnak*, illetve *minimális teizmusnak* írom le, mely szerint valószínűleg létezik az univerzumnak egy értelmes alkotója vagy oka, amely hasonlít az emberi elméhez, de ugyanakkor nem jellemezhető a hagyományos monoteizmus Istenének attribútumaival (különösen nem a tökéletes jósággal).

Végezetül, Livingston (1998) értelmezésére támaszkodva megkísérlem körvonalazni, hogy milyen indokok alapján gondolhatta Hume, hogy a tervezési érvel szembeni súlyos ellenvetései és az okságról alkotott felfogása ellenére is a minimális teizmus tartható, sőt, bizonyos értelemben elkerülhetetlen konklúzió.

Hivatkozott irodalom:

Berman, D. (1983) 'David Hume and the supposition of Atheism', *Journal of the History of Philosophy*, 21(3), pp. 375-387.

Gaskin, J. C. A. (1988) *Hume's Philosophy of Religion*, 2nd ed. The Macmillan Press.

Kemp Smith, N. (1947) *David Hume Dialogues Concerning Natural Religion*. Ed. with an introduction by Kemp Smith, N. The Library of Liberal Arts, The Bobbs Merrill Comp.

Livingston, D. W. (1998) *Philosophical Melancholy: Hume's Pathology of Philosophy*. The University of Chicago Press.

Millican, P. (2002) 'Critical survey of the literature on Hume and the first *Enquiry*', in Millican, P.(ed.) *Reading Hume on Human Understanding: Essays on the First Enquiry*. Oxford University Press, pp. 413-475.

Mossner, E. C. (1977) 'Hume and the Legacy of the Dialogues', in Morice, G. P. (ed.), *David Hume: Bicentenary Papers*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Yoder, T. S. (2008) *Hume on God: Irony, Deism and Genuine Theism*, Continuum.